

Starokatolička crkva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Škiljan, Filip

Source / Izvornik: **Historijski zbornik, 2014, 67, 195 - 213**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:303:173258>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

Starokatolička crkva u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj

Autor u tekstu donosi informacije o djelovanju Starokatoličke crkve u NDH. U uvodnom dijelu donosi opće informacije o Starokatoličkoj crkvi, a potom se, na temelju štampe iz međuratnog perioda bavi sukobom Rimokatoličke i Starokatoličke crkve u Kraljevini SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji. Glavnina teksta bavi se istraživanjem odnosa vlasti NDH prema Starokatoličkoj crkvi. Autor analizira taj odnos na temelju štampe, arhivske građe iz Hrvatskog državnog arhiva i Starokatoličkog župnog ureda u Zagrebu, usmenih iskaza svjedoka i literature. Posebno se bavi istraživanjem odnosa u pojedinim selima koji je bio zaoštren zbog sukoba između rimokatolika i starokatolika u predratnom periodu.

Ključne riječi: Starokatolička crkva, NDH, Drugi svjetski rat, Šaptinovci

Uvod

Rimski papa Pio IX. na Vatikanskom saboru 1870. godine proglasio je kao od Boga objavljenu istinu nove nauke o svojoj nepogrešivosti i svesti nad čitavom Isusovom Crkvom. Biskupi hrvatskih zemalja, na čelu s biskupom Strössmayerom, nisu se slagali s takvom odlukom pa su i glasali protiv nje. Odluci o papinoj svesti suprotstavili su se i teolozi na teološkim fakultetima u Bonnu, Breslauu, Pragu, Luzernu i Münchenu te su se između 22. i 24. rujna 1871. sastali na prvom starokatoličkom kongresu u Münchenu, njih više od 300, i ondje donijeli odluku o osnivanju organizacije pod nazivom Starokatolička crkva. Ubrzo nakon toga počinje osnivanje nacionalnih crkava pod imenom Starokatolička crkva ili pod nekim drugim imenom. U Njemačkoj je tako osnovana Starokatolička crkva koja je brojala 70.000 vjernika u 12 župa, u Švicarskoj je osnovana zajednica pod nazivom Krist Katolička Crkva koja je brojala 73.000 vjernika u pet župa. Kasnije su osnovane i crkve u Austro-Ugarskoj (koje su se nakon raspada Monarhije podijelile na crkve u Austriji, Češkoj i Poljskoj), na Filipinima, u Francuskoj, u Meksiku, u Nizozemskoj, u Portugalu, u SAD-u i u Španjolskoj. Dakako, sve ove crkve nisu imale iste nazive, ali su bile objedinjene pod zajedničkim naukom poznatim kao *Utrechtska izjava*.

U Hrvatskoj se kao povod osnivanju Hrvatske starokatoličke crkve uzima izdavanje novog crkvenog zakonika Rimokatoličke crkve koji stupa na snagu 1918. godine i u kojem stoji da se u crkvi mora koristiti latinski jezik. Jedan dio rimokatoličkog svećenstva u Hrvatskoj bio je nezadovoljan tom odlukom, a uz to su smatrali i tražili 1920. godine od zagrebačkog nadbiskupa Antuna Bauera sjedinjenje svih kršćanskih crkava, osnivanje samostalne crkvene pokrajine za novu jugoslavensku državu s primasom na čelu, autonomiju Crkve na demokratskim načelima, narodni jezik u misi, sakramentima i obredima, fakultativno moljenje časoslova, ukidanje obaveznog celibata i prodaju crkvenih dobara u svrhu osnivanja fonda za materijalno uzdržavanje svećenika. Zahtjevi su bili odbijeni, pa jedan dio svećenstva istupa iz Crkve. Ovaj reformni pokret osuđen je na biskupskoj konferenciji 1920. na temelju pisama pape nadbiskupu Františku Kordaču. Tada je osnovano Udruženje hrvatskih katoličkih svjetovnjaka, a ubrzo nakon toga dolazi i do osnivanja prvih reformnih župa u Zagrebu (1922), Koprivnici (1922), Karlovcu (1923), a kasnije i u Bjelovaru.¹ Na zahtjev nadbiskupa Bauera vlada u Beogradu odbija legalizirati reformni pokret. Usprkos tome, 9. rujna 1923. sabor Hrvatske katoličke crkve izglasava Ustav Hrvatske katoličke crkve. Ministarstvo vera Kraljevine SHS zabranjuje rad Hrvatskoj katoličkoj crkvi naredbom od 12. listopada 1923. Da bi se Crkva mogla legalizirati, splitski župnik Marko Kalodera staje na čelo pokreta i vodi razgovore sa Starokatoličkom crkvom Austrije, od koje na temelju priznanja Starokatoličke crkve u Austro-Ugarskoj iz 1874. godine dobiva priznanje i autonomiju 29. studenog 1923. i počinje rad pod imenom Hrvatska starokatolička crkva. Na temelju tog dokumenta ova Crkva dobiva službeno priznanje od vlasti Kraljevine SHS 18. prosinca 1923. godine.² Na prvoj crkvenoj sinodi Hrvatske starokatoličke crkve 21. i 22. siječnja 1924. izabran je za biskupa Marko Kalodera. Do Drugog svjetskog rata Hrvatska starokatolička crkva osnovala je 23 župe koje su brojale, prema njihovoj evidenciji, 68.000 vjernika, iako je stvarni broj vjernika bio manji. Valja kazati da su župe bile rasprostranjene u Hrvatskoj, Sloveniji, Vojvodini, Srbiji te Bosni i Hercegovini. Starokatolička crkva je provela reforme svojim osnivanjem: služenje mise isključivo na narodnom jeziku, župnike i biskupe biraju vjernici na župskim skupštinama i crkvenim saborima, crkvenim imetkom upravljaju vjernici, svećenik prema svojem radu prima plaću da može živjeti, a ukinuti su lukno i redovina, ukinuto je prisilno neženstvo svećenika, kršenje zapovijedi Crkve ne smatra se smrtnim grijehom, a supruzima je omogućen novi obiteljski život razvodom braka.³

1 Za Bjelovar nisam pronašao godinu osnivanja reformne župe. U tekstu koji govori o osnivanju reformnih župa stoji da je župa u Bjelovaru osnovana kasnije od župa u Zagrebu, Koprivnici i Karlovcu.

2 O razdoblju između 1919. i 1924. i formiranju Starokatoličke crkve u Hrvatskoj piše opširno i vrlo detaljno Z. Matijević, Reformni pokret dijela nižega svećenstva u Hrvatskoj (1919-1924. god), *Povijesni prilozi*, sv. 8 (1) (1989), 3-67.

3 *Starokatolik*, br. 2 (1926), 3. Osnovni podaci o Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi preuzeti su iz brošure *Hrvatska starokatolička crkva*, Zagreb 2012.

Sukobi Rimokatoličke crkve i Starokatoličke crkve u međuratnom periodu

Da bi se razumjelo sukob između Rimokatoličke i Starokatoličke crkve potrebno ga je pratiti u tadašnjoj starokatoličkoj, odnosno rimokatoličkoj vjerskoj štampi. Za odnos Nezavisne Države Hrvatske prema Starokatoličkoj crkvi uvelike je odgovoran sukob između dvaju crkava u predratnom periodu. Već 1924. u *Katoličkom listu* u nekoliko nastavaka u članku »Starokatolički pokret u svom zametku i brzom rasulu« autor teksta donosi čitavu povijest nastajanja starokatoličkog pokreta u Njemačkoj i ostalim zemljama te rađanje starokatoličkog pokreta u Hrvatskoj, odnosno novoj jugoslavenskoj državi.⁴ Već je iz tog teksta vidljivo da su rimokatolici Starokatoličku crkvu smatrali opasnim neprijateljem kada su držali važnim da osnivanje nove crkve treba popratiti s toliko informacija, odnosno s toliko negativne propagande. Osoba koju je rimokatolička štampa najviše napadala bio je starokatolički biskup Marko Kalodera.⁵ Rimokatolička se štampa svesrdno trudila da prikaže starokatolike i njihovu Crkvu kao otpadnike koji se ne žele držati reda koji je uspostavljen u Rimokatoličkoj crkvi, pa se protive celibatu, »iskorištavaju ljude uvodeći instituciju drugog crkvenog braka, odnosno crkvenog braka nakon rastave zato da bi zaradili novac i bave se politikanstvom, odnosno pristaju čas uz jedne, čas uz druge političke stranke«.⁶ Godine 1926. za posao ocrnjivanja Starokatoličke crkve Rimokatolička crkva je izabrala Stjepana Vidušića, kojeg je starokatolički crkveni sabor lišio svećeničke dužnosti i svake druge službe u Starokatoličkoj crkvi.⁷ Rimokatolički tisak je posebno prenosio vijesti koje su se ticale raskola u Starokatoličkoj crkvi. Budući da su u njoj bili česti sukobi između pojedinih župnika, vjernika (laika) i biskupa, Rimokatolička crkva ih je iskorištavala da bi prikazala kako su starokatolici nesložna »sekta« koja ne može okupiti vjernike. Dakako, svađe unutar Starokatoličke crkve uvelike su štetile ugledu ove Crkve i pridobivanju novih vjernika. Jedan dio članaka u *Starokatoliku*, glasilu Hrvatske starokatoličke crkve, posebno 1928. godine, odnosio se na svrgavanje Marka Kalodere s biskupske stolice i na međusobna neslaganja između starokatolika.⁸ *Katolički list* također opširno prenosi sve informacije o njegovu svrgavanju, odnosno o optužbama koje su iznijete protiv njega, a najteže su one koje se tiču upravo financijskih poslova.⁹

4 *Katolički list*, br. 7 (1924), 74-76; br. 8, 87-88, br. 10, 109-111, 114-117.

5 Napade na Kaloderu nalazim u gotovo svim člancima, a kao ilustrativan primjer vidi: *Hrvatska straža*, br. 259 (1939), 4, 9 ili *Hrvatska straža*, br. 118 (1940), 3, *Hrvatska straža*, br. 197 (1940), 3.

6 *Katolički list*, br. 26 (1925), 328-329, br. 27 (1925) 342-343, br. 28 (1925) 352-354, br. 31 (1925), 388-391, br. 32 (1925), 405-406, br. 33 (1925), 417-418.

7 *Starokatolik*, br. 2 (1926), Prilog Starokatolika, »Borba protiv Hrvatske Starokatoličke Crkve«, 1-3.

8 *Starokatolik*, br. 11 (1928), 81-86. 90-91. Posebno je zanimljiv pregled dopisa iz pojedinih župa objavljen u veljači 1929. gdje u svakom dopisu, koji međusobno jako liče po stilu pisanja, stoji da se treba »otarasiti onoga nesretnika«, »onoga zloduha«, »nesretnog zloduha« i slično misleći pri tom na Kaloderu. (*Starokatolik*, br. 1-2 (1929), 10-11)

9 *Katolički list*, br. 40 (1928), 513-514; *Katolički list*, br. 41 (1928), 521-523, br. 42 (1928), 533-536, br. 43 (1928), 547-549.

Kriza, koja je u biti uzrokovana pohlepom za financijskim sredstvima kod pojedinih svećenika, završila je Kaloderinom pobjedom, ali i zastojem u razvoju Starokatoličke crkve u Hrvatskoj. Godine 1933. Biskupska konferencija Utrechtske unije isključila je Kaloderu kao člana Unije i predstavnika Starokatoličke crkve u Jugoslaviji, što je još više produbilo sukob unutar starokatolika na području Jugoslavije.¹⁰ Rimokatolički tisk također je osporavao i to da starokatolički svećenici imaju pravo da razvedu brakove i ponovo vjenčavaju razvedene, čime je Starokatolička crkva uspjela pridobiti najveći broj vjernika u svoje redove.¹¹ *Hrvatska straža* je 1935. godine o tome ovako pisala: »U gradovima, kao na primjer u Zagrebu, dobili su starokatolici pristaša i to većinom radi ženidbe. I ti su vjernici bili od danas do sutra. Oni nisu stupili u starokatoličku crkvu radi uvjerenja nego radi ženidbe, pa dakako na takvim vjernicima nije se mogao graditi starokatolički pokret.«¹² O starokatoličkoj vjeroispovijesti pisao je i *Glasnik Srpske pravoslavne patrijaršije* na početku 1927. godine. Dio tog teksta prenijela je i rimokatolička štampa.¹³ *Glasnik Srpske pravoslavne patrijaršije* s velikim je zadovoljstvom promatrao kako je starokatolicizam »uhvatio dubokog korena« u Hrvatskoj, a posebno je primijećeno kako su vjernici župe Stenjevec prešli na starokatoličku vjeroispovijest budući da »mesni župnik u Stenjevcu duhovno nije mogao da zadovolji narod«. Dakako da je to odgovalaralo Srpskoj pravoslavnoj crkvi koja je zlorado promatrala probleme s kojima se susretala Rimokatolička crkva u Hrvatskoj. *Katolički list* ogorčeno starokatolike naziva »nediscipliniranom i harangerskom sektom«. *Katolički list* veže starokatolike uz Radićeve pristaše, odnosno HSS-ovce, smatrajući da su upravo oni najbrojniji pristaše starokatoličke vjeroispovijesti.¹⁴ Država je očito financijski potpomagala Starokatoličku crkvu, kao što je uostalom financirala i sve ostale priznate crkve u Kraljevini SHS. Međutim, kad je povisila financiranje Starokatoličkoj crkvi, a smanjila financiranje Rimokatoličkoj i Grkokatoličkoj crkvi, onda su se starokatolici opet našli na meti rimokatoličke štampe, odnosno grkokatoličkog biskupa Janka Šimraka, koji je iskoristio pisanje Antuna Donkovića o unijatima kao prelaznicima usporedivši ih sa starokatolicima (kao također prelaznicima).¹⁵ Novac je Starokatoličkoj crkvi dodijeljen na temelju statističkih podataka prema kojima je u Kraljevini SHS bilo 41.466 starokatolika te je na svakog pojedinog vjernika otpadalo 10,85 dinara, pa je prema izračunima Starokatoličkoj crkvi trebalo pripasti 349.520 dinara. Rimokatolička štampa tvrdila je da su statistički podaci izmišljeni od samih starokatoličkih župnika zato da bi dobili što je moguće više novaca. Dakako, tu su tezu pokušali dokazati nabrajajući broj prela-

10 HDA, MPB NDH, kutija 25, 426 – B – 1942.

11 *Katolički list*, br. 5 (1926), 66-68; br. 45 (1927), 609-611.

12 *Hrvatska straža*, br. 248 (1935), 8.

13 *Katolički list*, br. 7 (1927), 81-82.

14 *Katolički list*, br. 12 (1927), 153-154.

15 *Katolički list*, br. 1 (1928), 1-4. Donković je tekst objavio u *Starokatoliku*, br. 11(1927), 3-4. Donković je svoj tekst pisao s namjerom da pokaže kako nije samo Starokatolička crkva jedina koja prevodi druge vjeroispovijesti na svoju vjeroispovijest, već kako je Rimokatolička crkva prisiljavala pravoslavce da prelaze na grkokatoličku vjeroispovijest.

za na starokatoličku vjeroispovijest u pojedinim župama, pa su tako naveli da sve u svemu u Zagrebačkoj nadbiskupiji, Đakovačkoj biskupiji, Dalmatinskoj biskupiji i u Bosni može biti svega 3550 starokatoličkih vjernika, od kojih 2918 živi na području Zagrebačke nadbiskupije, 313 na području Đakovačke biskupije, 45 u Dalmaciji i 274 u Bosni.¹⁶ Najbolnija je činjenica za *Katolički list* i Janka Šimraka da na rimokatolika u Kraljevini SHS opada svega 1 dinar po osobi, a na starokatolika, ukoliko se uzme u obzir Šimrakov izračun broja starokatolika (cca 3550) u Kraljevini SHS, 100 dinara.¹⁷

Koliko je značenje za Rimokatoličku crkvu imalo »preotimanje« rimokatoličkih vjernika od strane Starokatoličke crkve, vidljivo je također iz štampe i literature. Prvo masovno priključenje gotovo čitavog sela Starokatoličkoj crkvi zbilo se 1927. godine u Šaptinovicima nedaleko Našica.¹⁸ Naime, ondje je osnivanje starokatoličke župe potaknuto nesporazumom između rimokatoličkih velikodostojnika i vjernika. U to je vrijeme postojala rimokatolička župa u Feričancima. Kad se pojavila mogućnost da se osnuje nova župa, predloženo je da se nova župa smjesti u selo Bokšić ili u Šaptinovce. Župa u Feričancima nije odobrila da se osnuje nova župna crkva u Šaptinovicima, već da se ona osnuje u manjem selu – u Bokšiću. Rimokatolička crkva je bila sigurna da će Šaptinovci ostati pod patronatom Rimokatoličke crkve, dok za Bokšić nisu bili sigurni, pa je stoga odobrila osnivanje župe u manjem selu. Razlog nesigurnosti Rimokatoličke crkve za ostanak Bokšića pod njihovim patronatom bio je u tome što se u blizini nalazilo naselje Beljevine gdje je već postojala starokatolička organizacija. Stanovnici Šaptinovaca su potom poslali jednu delegaciju nadbiskupu Baueru koji je toj delegaciji potvrdio da će župa biti osnovana u Bokšiću. Istoga dana ta je delegacija otišla do starokatoličkog biskupa Marka Kalodere te su od njega tražili da dozvoli osnivanje starokatoličke župe u selu Šaptinovi. Dana 15. lipnja 1927. održan je službeni sastanak na kojem je osnovana Hrvatska starokatolička crkva u Šaptinovicima, a već 10. srpnja 1927. u to mjesto dolazi prvi starokatolički župnik Miho Dubravčić.¹⁹ O sukobima između rimokatolika i starokatolika u Šaptinovicima u prijeratnom periodu govori jedan dopis Okružnog osječkog inspektorata. U dopisu Inspektorata iz srpnja 1931. godine stoji da su stanovnici Šaptinovaca podijeljeni i da je još veći razdor među njima uzrokovan činjenicom da je zgrada u kojoj je smještena starokatolička crkva zajednička vlasništvo zemljišne zajednice u Šaptinovicima, odnosno da je vlasništvo svih mještana i rimokatolika i starokatolika, pa da se rimokatolici, kojih ima oko 200, bune zbog toga što zgradu koriste samo starokatolici kojih je po broju oko 900.²⁰ Starokatolička crkva je u Šaptinovicima podignuta 1935. godine.²¹ Stanovnici Šaptinovaca podijeljeni su od tada

16 *Katolički list*, br. 2 (1928), 13-16.

17 *Katolički list*, br. 47 (1928), 593-596.

18 O starokatolicima u Šaptinovicima vidi članak: T. Petrović, Starokatolicizam u Šaptinovicima, *Etnološka tribina*, sv. 17 (1994), str. 53-73.

19 K. Topolski, Z. Abičić, M. Abičić, *Šaptinovci i Starokatolička crkva*, Šaptinovci 2007, 24-27.

20 HDA, Okružni osječki inspektorat, kutija 3, 1866/31.

21 K. Topolski, Z. Abičić, M. Abičić, *Šaptinovci i Starokatolička crkva*, Šaptinovci 2007, 40-46.

na »žute« (starokatolike) i »zelene« (rimokatolike), prema bojama crkava koje postoje u selu.

U Bogomoljama na Hvaru također je u svibnju 1926. došlo do prelaska jednog dijela stanovnika na starokatoličku vjeroispovijest. Međutim, svi prelaznici su imali velikih problema s taksama koje su morali platiti za prijelaz s rimokatoličke na starokatoličku vjeroispovijest.²² U mjestu, čija se rimokatolička crkva nalazila daleko od naselja, lokalni je starokatolički svećenik podignuo crkvu 1935. godine.

U Pleternici je 24. kolovoza 1926. godine starokatolički svećenik Antun Donković vršio propagandu držeći javnu skupštinu na kojoj je prema pisanju *Starokatolika* bilo više od 700 ljudi. Nakon Donkovićevo govora navodno je odmah oko 100 ljudi željelo prijeći u starokatoličku vjeroispovijest, a prešlo bi ih i više, »ali latinski popovi su počeli širiti laži da starokatolici imaju vlašku i luteransku misu, da ne poštuju Majku Božju, da im se djeca ne krste, da svaki mora pogaziti raspelo itd.«²³ Iz ovog je citata vidljivo koliko su Starokatolička i Rimokatolička crkva bile u međusobnom sukobu, odnosno u rivalstvu u pridobivanju/otimanju vjernika. U susjednom Gradcu prilikom služenja starokatoličke mise došlo je i do sukoba između rimokatolika i starokatolika. Ondje su se pojavile neke žene i muškarci, rimokatolici, koji su počeli vikati da oni neće dozvoliti da im u selo »dolaze vragovi koji služe tursku misu i luteranski govore o Majci Božjoj«.²⁴

Zbog sukoba s rimokatoličkim svećenikom jedan dio stanovnika sela Kraljeva Velika u kotaru Novska također je prešao na starokatoličku vjeroispovijest. Vidljivo je to iz pjesme Ljubice Klemen objavljene u *Starokatoliku* 1926. godine.²⁵

Žitelji sela Habjanovci starokatoličke vjeroispovijesti u kotaru Valpovo inzistirali su na tome da se mogu koristiti rimokatoličkom crkvom za održavanje obreda na temelju činjenice što je crkva bila sagrađena prije 1870, odnosno prije pojave starokatolicizma. Kotarski načelnik u Valpovu odredio je da rimokatolici imaju misu od 8 do 10, a starokatolici od 10 do 12 sati. Razumljivo je da je to izazvalo negodovanje među rimokatolicima koji su smatrali da im starokatolici žele preuzeti bogomolju.²⁶ Godine 1927. starokatolici iz Habjanovaca sagradili su svoju crkvu.²⁷

Zbog sukoba s rimokatoličkim svećenikom koji je tražio velika luknarska podavanja, gotovo 100 stanovnika sela Podgorač pokraj Našica 1932. godine na nagovor Grgura Čengića, župnika iz Habjanovaca, prešlo je na starokatoličku vjeroispovijest. Da je sve ovisilo o fleksibilnosti rimokatoličkog svećenika, govori upravo slučaj iz Podgorača, gdje je vidljivo da je lokalni župnik Teodor Mađerić bio pripravan smanjiti luknarska podavanja zato da ne bi izgubio svoje vjernike.²⁸

22 *Starokatolik*, br. 8 (1925), 7.

23 *Starokatolik*, br. 8 (1926), 7-8.

24 *Starokatolik*, br. 10 (1926), 7.

25 *Starokatolik*, br. 1 (1926), 8.

26 *Starokatolik*, br. 3 (1925), 5-6.

27 *Starokatolik*, br. 7 (1927), 2-3.

28 HDA, Zbirka vjerske zajednice, kutija 2, dok, br. 60.

U župi Stenjevec kraj Zagreba 677 osoba prešlo je tijekom 1926. i 1927. na starokatoličku vjeroispovijest.²⁹ Razlog njihovu prijelazu bilo je nezadovoljstvo imenovanjem župnika Josipa Mokrovića za stenjevečkog rimokatoličkog župnika. Usprkos tome što su seljaci iz Stenjeveca inzistirali da Mokrović ne bude imenovan, nadbiskup ga je svejedno postavio za župnika pa je dio vjernika prešao na starokatoličku vjeroispovijest.³⁰ Već krajem 1927. stenjevečki starokatolici podignuli su novu crkvu.³¹ U nakladi Vinka Šafare izašla je brošura *Vjerski škandali u Stenjevcu 1926. godine* u kojoj su vjernici Rimokatoličke crkve oštro napali stenjevečke starokatolike.³²

U 1928. godini s rimokatoličke na starokatoličku vjeroispovijest prešle su u gradu Zagrebu 182 osobe, s pravoslavne 7 osoba, sa židovske 1 osoba, s islama 1 osoba i s grkokatoličke vjeroispovijesti također jedna osoba. Na rimokatoličku vjeroispovijest te se godine vratilo svega 13 starokatolika.³³ Prema evidenciji starokatoličke župe u Zagrebu, u gradu je 1931. godine živjelo blizu 4000 starokatolika,³⁴ a vidljivo je da je u godinama pred Drugi svjetski rat bilo mnogo vjerskih prelazaka na starokatoličku vjeroispovijest. Tako je 1938. bilo 380 prelazaka, 1939. – 318, a 1940. – 347. Prelazilo se uglavnom iz rimokatoličke vjeroispovijesti.³⁵

I u selu Stari Jankovci u kotaru Vinkovci osnovana je 1934. godine Hrvatska starokatolička župa. Ondje su, prema pisanju lista *Hrvatska straža*, župu osnovali Mađari koji nisu bili zadovoljni s brojem rimokatoličkih misa na mađarskom jeziku. Da bi, nakon dugog čekanja na svećenika koji bi propovijedao na hrvatskom ili mađarskom jeziku, Rimokatoličkoj crkvi pokazali da se ne slažu sa zanemarivanjem potreba vjernika u Starim Jankovcima, veći dio Mađara u tom selu prešao je na starokatoličku vjeroispovijest. Prilikom osnivanja župe u selu je došlo do krvoprolića između rimokatolika i starokatolika. Ondje je tom prilikom došao biskup Kalodera, a jedan od Šokaca je u gužvi iz revolvera pucao na Mađara, starokatolika. Nije jasno zašto je došlo do fizičkog obračuna, odnosno da li je taj događaj imao ikakve veze s činjenicom da su Mađari u Starim Jankovcima prešli na starokatoličku vjeroispovijest.³⁶

Zbog nezadovoljstva rimokatoličkim svećenikom neki su stanovnici Tounja u kotaru Ogulin prešli na starokatoličku vjeroispovijest. Naime, nezadovoljni što im biskupija šalje starog župnika, nasuprot mladome župniku koji je služio privremeno u župi, jedan dio župljana iz protesta prelazi na starokatoličku vjeroispovijest.³⁷

29 *Katolički list*, br. 2 (1928), str. 13.

30 *Starokatolik*, br. 12, 20. prosinca 1926, 7.

31 *Starokatolik*, br. 12 (1927), 6.

32 V. Šafara, *Vjerski škandali u Stenjevcu*, Zagreb 1926.

33 *Starokatolik*, br. 12 (1929), 7.

34 *Starokatolik*, br. 9 (1931), 1.

35 Starokatolički župni ured u Zagrebu, *Knjige prijelaza, svezak III – Knjiga prijelaza od 26. II. 1938. starokatoličke župe u Zagrebu*.

36 *Hrvatska straža*, br. 282 (1934), str. 3. Vidi o tome događaju i u: *Starokatolik*, br. 11 (1934), 5-6.

37 *Hrvatska straža*, br. 216 (1939), 2.

Vidljivo je da je i na području Imbriovca u Podravini postojao starokatolički pokret. Ondje je također zbog luknarskih podavanja dio rimokatoličkih vjernika prešao na starokatoličku vjeroispovijest. Naime, njima je 1930. godine došao Antun Donković i u kući Tome Marjančića održao misu te »agitatorski govor« protiv Rimokatoličke crkve. Ludbreške kotarske vlasti su taj govor, koji je održan pod slikom pokojnog Stjepana Radića i slikama ubijenih Đure Basaričeka i Pavla Radića, registrirale i ocijenile nekorektnim budući da su u to vrijeme u Imbriovcu bila svega dva starokatolička vjernika.³⁸

Prelasci na starokatoličku vjeroispovijest su bili masovniji i u nekim drugim naseljima, gdje su osnovane i starokatoličke župe ili crkvene organizacije.³⁹ Prema popisu iz 1939. godine to su bila ova naselja u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Sloveniji, Srbiji i Vojvodini: Andrijaševci, Babino Polje, Banja Luka, Beljevina, Beograd, Bijela Stijena, Bjelovar, Blato, Bogomolje, Celje, Čurug, Daruvar – Dežanovac, Dobrinče, Dubrave kod Tuzle, Dubrovnik, Habjanovci, Imbriovac, Ježevo, Jazovo, Kambelovac, Karlovac, Koprivnica, Kraljeva Velika, Krapanj, Kutjak (Koprivnica), Ljubija – Šurkovac, Ljubljana, Mali Idoš, Maradik, Maribor, Mikleuš, Mostar, Novi Sad – Petrovaradin, Novi Knjaževac, Osijek, Petrinja, Pleternica, Pločica, Sarajevo, Senta, Sisak, Slavonski Brod, Split, Srbobran, Stenjevec, Sušak, Šaptinovci, Šibenik, Špišić Bukovica, Tounj, Turanovac, Tuzla – Kreka, Vinkovci, Zagreb, Zabrišće, Zamlaća i Zemun.⁴⁰

Starokatolička crkva u NDH

Već dan nakon uspostave NDH, 11. travnja 1941. Upravno vijeće Hrvatske starokatoličke crkve pozdravlja »iz svega srca Nezavisnu Hrvatsku Državu, oslobođenu nakon osam stotina godina velikim žrtvama naroda, herojskim naporom i genijem Vrhovnog Poglavnika te potocima krvi naših narodnih mučenika«. Odmah nakon te rečenice zahtijeva da se zatvore Marko Kalodera, Dragutin Tomac, Marko Sinovčić, Marko Samardžija i Stjepan Haberštok iz Zagreba i Niko Petrić iz Splita. Dopis potpisuje

38 HDA, fond Savska banovina, Upravno odjeljenje, kutija 58, 27581/30.

39 Prema knjigama prijelaza za tzv. Diasporu (mjestu u kojima nije ustanovljena župa) moguće je vidjeti koliko je godišnje bilo prijelazaka s pojedinih vjeroispovijesti na starokatoličku vjeroispovijest. Tako su 1924. godine prešle 194 osobe na starokatoličku vjeroispovijest, 1925. – 332 osobe, 1926. – 253 osobe, 1927. – 226 osoba, 1928. – 184 osobe, 1929. – 268 osoba, 1930. – 247 osoba, 1931. – 324 osobe, 1932. – 319 osoba, 1933. – 224 osobe, 1934. – 316 osoba, 1935. – 211 osoba, 1936. – 82 osobe. Najveći broj prelazaka bio je 1924. na području Petrinje, 1925. na području Kraljeve Velike i okoline, 1926. na području Krivaja kod Lipovljana, Pleternice i Gradca kod Pleternice, 1927. na području Gradca kod Pleternice, 1928. na području Šurkovca u Bosni i Špišić Bukovice, 1930. na području Nikinaca i Imbriovca, 1931. na području Bijele Stijene i Imbriovca, 1932. na području Imbriovca, 1933. na području Špišić Bukovice i Kutnjaka, 1934. na području Turanovca i Brezina pokraj Pakraca. (Starokatolički župni ured u Zagrebu, *Knjige prijelaza*, svezak 1 (br. 31) (1924-1931), *Diaspora, Knjiga prijelaza*, svezak 2 (br. 14) (1931-1936).

40 *Hrvatski starokatolički kalendar Grgur Ninski za 1939. godinu.*

Ante Donković, Kaloderin neprijatelj i suparnik.⁴¹ Donković njihovo uhićenje zahtijeva radi pronevjere novca, radi samovoljnog upravljanja crkvom i radi samoproglasačenja biskupom (Marko Kalodera) Hrvatske starokatoličke crkve. Neposredno nakon formiranja Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja NDH i imenovanja dr. Mirka Puka ministrom, biskup Marko Kalodera upućuje mu dopis u kojem moli da ga Puk primi te u kojem izražava zadovoljstvo radi uspostave »starodrevne države Hrvatske«. Međutim, uspostavom NDH Hrvatska starokatolička crkva izgubila je sva prava koja je imala u Kraljevini Jugoslaviji. Unutarnje trzavice od 1928. godine nikako nisu pomagale razvijanju situacije u povoljnom smjeru za Starokatoličku crkvu. Kao prva sankcija koja je poduzeta protiv Hrvatske starokatoličke crkve bilo je obustavljanje beriva njezinim svećenicima i službenicima.⁴² Biskup Marko Kalodera već 1. kolovoza 1941. piše ministru pravosuđa i bogoštovlja.⁴³ U opširnom dopisu iznosi kako je Hrvatska starokatolička crkva uvijek bila čuvar narodnog jezika te ističe njezino hrvatstvo. Međutim, Kalodera ne shvaća da u pitanju nije hrvatstvo same Starokatoličke crkve već sukob s Rimokatoličkom crkvom, odnosno preotimanje vjernika većinske crkve u Hrvatskoj, pa njegov dopis ne može imati utjecaja na novu državu i ministra Mirka Puka koji podržavaju Rimokatoličku crkvu, a Starokatoličku crkvu smatraju odgovornom za rascjep među hrvatskim stanovništvom. Osim toga, Mirko Puk dobio je opsežan materijal protiv Marka Kalodere, »srpsko-komunističkog špicla«, kojim ga Josip Godler, činovnik iz Zagreba, pokušava diskreditirati kod novouspostavljene vlasti. Glavni Kaloderin neprijatelj na Okružnom sudu u Zagrebu 1940. bio je Vladimir Šarić koji je uz Kaloderu zajedno s Godlerom optužio i Marka Sinovića, Stjepana Haberštoka, Julija Fuchsa, Dragutina Tomca i Rikarda Molnara »za zloupotrebu službene vlasti, pronevjeru i prevaru na štetu Hrvatske starokatoličke crkve i državnog erara oko jedan milijun dinara«.⁴⁴ Korijeni tom sukobu leže u raskolu unutar Starokatoličke crkve 1927. i 1928. godine, kada je Kalodera na kratko vrijeme bio svrgnut s funkcije biskupa, a potom i 1933. godine, kada ga je Biskupska konferencija starokatoličkih crkava Utrechtske unije isključila iz Starokatoličke crkve i svrgnula s mjesta biskupa.⁴⁵

41 HDA, Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 3, dopis 58/41 sa štambiljom Banske vlasti Banovine Hrvatske – odjela za unutarnje poslove u Zagrebu. U kutiji se nalazi niz dokumenata koji dalje svjedoče o razlozima zbog kojih je Donković prijavio navedene i tražio njihovo uhićenje.

42 Do uvođenja plaća nije došlo, koliko je vidljivo iz pisma Grgura Škarice, konzultora Hrvatske starokatoličke crkve iz Sarajeva. On se 20. prosinca 1941. obraća samom poglavniku Anti Paveliću s molbom da mu se dodijele sredstva za život, odnosno penzija, budući da ima četvero djece koje školuje i suprugu. HDA, MPB NDH, kutija 25, 286 – B – 1942. Slično je u veljači 1943. molio i Vjekoslav Kružičević iz sela Zvečanja pokraj Omiša, starokatolički svećenik koji je ostao bez plaće i sa svojom šesteročlanom obitelji našao se u vrlo teškom položaju. Velika župa Cetina predložila je da mu se isplati 5000 kuna. Da li je novac isplaćen, nije vidljivo iz dokumenata. HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 69, 2022 – B – 1943.

43 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 3, 4125 – B – 1941.

44 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 3, Krp. 1810/40.

45 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 25, 426 – B – 1942.

Pred vlastima NDH Kaloderini neprijatelji iz Starokatoličke crkve optuživali su ga za usku suradnju s beogradskim vlastima tvrdeći da on zadržava položaj biskupa uz pomoć tih vlasti, a posebno su bili ogorčeni na činjenicu da je Kalodera u naseljima gdje nije bilo starokatoličkog svećenika preporučivao da sva starokatolička djeca idu na vjeronauk kod pravoslavnog svećenika.⁴⁶ Istovremeno je ta struja starokatoličkih vjernika i svećenika dobila potvrdu od Njemačke starokatoličke crkve u kojoj stoji da je Starokatolička crkva u Jugoslaviji promicala »pangermanska nastojanja«, da je Kalodera »osigurao državotvorno držanje Crkve u smislu srpske vladavine« i da su »vodeći crkveni protivnici Kalodere stajali u vezi s nezadovoljnim hrvatskim političarima u inozemstvu i u Jugoslaviji i radili protiv (jugoslavenske, op.a) vlade«. Na kraju dopisa potpisuju se tri starokatolička svećenika iz Bonna, Warnsdorfa i Beča i zalažu se za priznanja svih prava starokatolika koji priznaju Utrechtsku uniju.⁴⁷ Vidljivo je da je ovu struju Starokatoličke crkve u NDH primio i sam poglavnik Ante Pavelić 21. prosinca 1941. i obećao im da će »riješiti pitanje« Starokatoličke crkve.⁴⁸ Međutim, pročelnik Odjela za bogoštovlje šalje Ministarstvu vanjskih poslova NDH dopis u kojem odgovara na zalaganja Njemačke starokatoličke crkve za Hrvatsku starokatoličku crkvu. U dopisu stoji da Starokatolička crkva »nije prema rješenju pravnih stručnjaka nikada do sada bila zakonom priznata u našim krajevima. Ukoliko su neka tobožnja priznanja uslijedila za vrijeme Jugoslavije, ta priznanja kao neosnovana po zakonu, ne mogu se uzeti kao valjana i zakonito priznanje.« Franjevac Radoslav Glavaš, predstojnik Odjela za bogoštovlje, također navodi i činjenicu da uslijed rascjepa koji je nastao unutar Starokatoličke crkve, »nije moguće ustanoviti tko je zakoniti predstavnik starokatoličke crkve kao ni to tko u njihovim prepirkama ima pravo«. Također navodi da zavađene strane imaju podjednak broj pripadnika, a »obje su stranke opet izgubile mnogo vjernika prielazom u druge zakonom priznate vjeroispovijesti«. Spominje i to da se Starokatolička crkva ogriješila o interese države time što je sama vršila matičenja i matične zabilježbe te nije dozvoljavala državnim vlastima da one imaju uvid u matične knjige. Napokon, piše i to da je jedan dio vjernika Starokatoličke crkve izrazio želju za suradnjom s novouspostavljenom Hrvatskom pravoslavnom crkvom, dok se drugi s time uopće ne slažu.⁴⁹ Dakako, da je taj raskol u Starokatoličkoj crkvi bio dobro došao Rimokatoličkoj crkvi koja je sada, u vrlo teškim vremenima za starokatolike u NDH, još lakše mogla privući nekadašnje starokatoličke vjernike koji su ustrašeni pred iskazivanjem sile pojedinih ustaških dužnosnika, prelazili na rimokatoličku vjeroispovijest. Ipak, interesantna je okolnost da su prelasci na starokatoličku vjeroispovijest u župi Svetog Križa u Zagrebu bili najbrojniji upravo 1941. godine, kada je s rimokatoličke, pravoslavne i židovske vjeroispovijesti prešlo čak 767 vjernika na starokatoličku vjero-

46 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 29, 1490 – B – 1942.

47 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 25, 426 – B – 1942.

48 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 29, 1490 – B – 1942. Nije vidljivo na koji je način Pavelić obećao rješavanje pitanja Starokatoličke crkve.

49 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 53, 9286 – B – 1942.

ispovijest.⁵⁰ Vjerojatno je da je veći broj pravoslavnih i židovskih prelaznika⁵¹ na taj način želio sačuvati svoje živote ne znajući za odnos ustaša prema Starokatoličkoj crkvi.⁵²

Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja ukinulo je 27. listopada 1941. djelovanje duhovnog suda Hrvatske starokatoličke crkve čime je Starokatoličkoj crkvi zabranjena jurisdikcija i pravo vođenja matica,⁵³ a crkvene objekte zatvorilo je već ranije. Čini se da je to bila jedina naredba Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja do 1944. godine koja je javno donesena protiv Starokatoličke crkve u NDH, kako stoji i u dopisu Predsjedništva vlade NDH iz 1943.⁵⁴ Na sjednici Hrvatskog državnog sabora 25. veljače 1942. mini-

- 50 Prema Knjizi prijelaza koja je sačuvana u župi Svetog Križa u Zagrebu prelasci na području te župe po godinama izgledali su ovako: 1941. – 767 prelazaka na starokatoličku vjeroispovijest – 399 s rimokatoličke vjeroispovijesti, 194 s pravoslavne, 155 s izraelitičke, 19 ostali (bez konfesije, islam, evangelići, grkokatolici); 1942. 70 prelazaka na starokatoličku vjeroispovijest (1 Židov, 1 pravoslavac, 68 rimokatolika); 1943. 115 prelazaka na starokatoličku vjeroispovijest (2 pravoslavna, 1 Židov, 1 islam, 1 evangelić i 110 rimokatolika), 1944. 10 prelazaka – sve rimokatolici, i 1945. godine 167 prelazaka – 6 pravoslavnih, 161 rimokatolik. Starokatolički župni ured Svetog Križa u Zagrebu, Svezak III, *Knjiga prijelaza od 26. II. 1938. starokatoličke crkve u Zagrebu*. Prema *Knjizi prijelaza* koja je sačuvana u župi Svetog Križa u Zagrebu prelasci na području župe Dijaspore (znači na području gdje se nisu vodile matične knjige u župnim uredima Starokatoličke crkve) izgledali su ovako: 1941. 158 prelaska – od toga 86 rimokatolika, 1 evangelić i 71 pravoslavac (Srba iz Otišića, Bosanskog Šamca, Bjelovaru, Varaždina i Đurđenovca). Jedan dio njih je već u početku 1942. istupio iz Starokatoličke crkve i prešao u Rimokatoličku crkvu. 1942. godine izvršeno je 7 prelazaka, 1944. jedan i 1945. godine također jedan prelazak. (Starokatolički župni ured Svetog Križa u Zagrebu, *Knjiga prijelaza – Dijaspore*, sv. 3, knjiga br. 17)
- 51 Židovima nikako nije mogla pomoći činjenica da su pokršteni, dok je pravoslavcima koji su prešli na rimokatoličku vjeroispovijest to moglo pomoći da ne završe u logoru ili da ne budu ubijeni ili prisilno iseljeni.
- 52 Mnogo je primjera onih koji su rođeni kao rimokatolici, ali su određene godine prešli na pravoslavlje, pa su 1941. uslijed zakonskih odredbi o pravoslavnoj (grčko-iztočnoj) vjeroispovijesti prešli na starokatoličku vjeroispovijest. Mnogi Židovi koji su preživjeli rat vraćaju se na židovsku vjeroispovijest. Tako se Miroslava Fischer rođena 1912. u Zagrebu, koja je po rođenju bila rimokatolikinja, a od 12. kolovoza 1939. židovske vjeroispovijesti, 19. svibnja 1941. prešla na starokatoličku vjeroispovijest, pa se 21. 12. 1948. ponovo vratila na židovsku vjeroispovijest. Neki su i usred rata prelazili na rimokatoličku vjeroispovijest kao npr. Gizela Bolski rođena Mayer iz Budimpešte, koja je 2. svibnja 1941. prešla na starokatoličku vjeroispovijest sa židovske, a onda u rujnu 1942. na rimokatoličku vjeroispovijest. Većina Židova koji su preživjeli holokaust vratili su se na svoju vjeroispovijest nakon Drugog svjetskog rata. Tako su učinili i Oto Schwarz i njegova supruga Irena koji su u studenom 1945. godine ponovo usvojili židovsku vjeroispovijest. Slično su učinili i Sofija Kraus, Adela Fröhlich, Olga Ljeskovac, Johana Klein, Irena Fuchs i drugi. Neki su prilikom prelaska dobivali i druga imena. Tako je Aleksandar Majer rođen 1926. godine postao Ivan Majer. Starokatolički župni ured Svetog Križa u Zagrebu, *Svezak III – Knjiga prijelaza od 26. II. 1938. starokatoličke crkve u Zagrebu*.
- 53 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 70, 2198 – B – 1943. U dokumentu se poziva na dokument 1866 – Z – 1941. kojim je ukinut duhovni sud Hrvatske starokatoličke crkve od strane Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja, te matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih pripadnika Hrvatske starokatoličke crkve imaju u buduću voditi općinska, odnosno gradska poglavarstva.
- 54 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 72, 1991 – B – 1943. U dopisu stoji kako niti jednim propisom (osim navedene naredbe Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja, »nije starokatolička crkva, odnosno njeno djelovanje zabranjeno. Prema tome starokatolička crkva de iure postoji i može djelovati«. Tek je 13. listopada 1944. donesena zakonska odredba prema kojoj su ukinuta sva rješenja o ime-

star pravosuđa i bogoštolja Mirko Puk održao je kraći govor u kojem je oštro napao Hrvatsku starokatoličku crkvu. Taj je govor objavljen u *Katoličkom listu* pod naslovom »Zašto ne priznajemo starokatoličku sektu?«. U uvodnom dijelu Puk se osvrnuo na činjenicu da do izglasavanja Vidovdanskog ustava u Hrvatskoj nije bilo starokatolika, pa prema tome, oni ne mogu biti zakonom priznata religija. Potom iznosi da je »Beograd htio da pomoću te crkve razdvoji vjersko i nacionalno jedinstvo hrvatskog naroda i da pomoću starokatoličke crkve zavlada nad hrvatskim narodom«. U završnici govora, nakon mnogobrojnih odobravanja zastupnika, Puk kaže da je »Hrvatska državna vlada među svojim prvim aktima, kada je preuzela punu vlast u svoje ruke, u prvom redu zabranila suđenje u ženidbenim stvarima duhovnom sudu starokatoličke crkve, jer postojanje vjere nije priznato, pa ne može postojati niti posebno sudovanje njezino. Nakon toga zabranila je vođenje njihovih matica, dalje zabranila daljnje uredovanje i na koncu zatvorila njihovu crkvu.«⁵⁵

Čini se da su u sredinama gdje su bili prisutni starokatolici i gdje je postojao antagonizam između rimokatolika i starokatolika, a vidjeli smo u prethodnom tekstu da je tih antagonizama bilo mnogo i da su oni u najvećoj mjeri ovisili o situaciji na terenu, odnosno o stanju na terenu i odnosu između vjernika i rimokatoličkog svećenika, pojedini mjesni ustaše i njihovi simpatizeri provodili nasilnu politiku u odnosu prema starokatolicima i Starokatoličkoj crkvi. Jedan dio starokatoličkih crkava bio je zatvoren i prije govora Mirka Puka u Hrvatskom državnom saboru. Zbog zatvaranja crkve jedan dio stanovnika sela Šaptinovci u našičkoj Podravini nisu mogli odlaziti na misu, obavljati krštenja i pokope. Zbog toga su se potužili velikom županu Velike župe Baranja u Osijeku Stjepanu Heferu 2. rujna 1941. tražeći da župa može djelovati kao i do 15. lipnja 1941. U pismu stoji da je jedan od starokatolika iz Šaptinovaca bio u Kotarskoj oblasti u Našicama tražeći da se otvori crkva u Šaptinovicima, ali mu je kotarski predstojnik odgovorio da se ona ne može otvoriti bez odobrenja viših vlasti. Podnositeljima molbe nije jasno zašto je crkva oštećena i zašto je zatvorena »jer što se tiče politike mi mislimo da smo čisti«. Veliki župan preporučio je Ministarstvu pravosuđa i bogoštolja da se ovo pitanje riješi budući da su ovi »pripadnici valjani Hrvati i bili su i u prijašnjim vremenima dobri borci.«⁵⁶ Međutim, predstojnik Odjela za bogoštolje Glavaš, koji je rješavao ovo pitanje, napisao je na kraju dopisa ovako: »Crkva ima ostati zatvorena i starokatolički svećenik ne može obavljati dužnosti u njoj. Vjernici neka se vrate u katoličku crkvu (ako hoće).«⁵⁷ Prema dopisima koji su upućivani Ministarstvu pravosuđa i bogoštolja i sjećanjima stanovnika sela Šaptinovci vidljivo je da su ustaše 14. lipnja 1941. okupili starokatoličke vjernike u župnom uredu i rekli im da oni »dolaze u ime

novanju svećenika Hrvatske starokatoličke crkve na području Nezavisne Države Hrvatske. (*Hrvatski narod*, br. 1258, 11. veljače 1945, 2).

55 *Katolički list*, br. 10 (1942), 113-114.

56 Ovdje se očito misli na vrijeme Kraljevine Jugoslavije, ali nije jasno kako su se stanovnici Šaptinovaca borili za »hrvatsku stvar«.

57 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštolja, kutija 8, 1636 – B – 1941.

Poglavnika koji je odredio, da se zabrani hrvatska starokatolička vjera i da svi oni sa obiteljima oko 1100 vjernika, moraju se prekrstiti i preći na rimokatoličku vjeru, i tko će se protiv toga buniti, da će biti odmah strijeljan, jer je pred nama stajala strojnica«. Seljaci starokatoličke vjeroispovijesti nisu vjerovali ustašama da ih je poslao Pavelić. Sljedeći dan, na dan starokatoličke crkve Svetog Vida u Šaptinovcima, ustaše iz Đurđevovca i Našica došli su na čelu s Grgurom Zamolinskim i N. Gašparovićem te »usred biela dana počeli pucati na župni ured koji je od 1927. godine ukrašen sa hrvatskim grbom i našu hrv. starokatoličku crkvu kojoj je glavni oltar od 1937. g. ukrašen sa hrv. grbom i 2 hrvatskim zastavicama (crven, bijeli, plavi) što nema ni jedna rimokatolička crkva u našičkom kotaru«. Tada su oštećena vrata crkve, krovna cigla i stakla.«⁵⁸ Toga se prisjećaju i stanovnici Šaptinovaca Mijo Andrić (Pavetin), Jozo Andrić i Slavko Crnčan. Crnčan se prisjeća da su na crkvu pucali domaći ustaše, a nabraja i njihova imena: Gašparović, Jozo (Kokan) Abičić i Bartol Vukšić. »Kad su prokleti ustaše došli onda su rimokatolici bili još više protiv svih nas žutih. Posebno su bili protiv oni iz Glasovačkog kraja. Mijo Glasovac, načelnik općine Klokočevci, bio je zajedno sa ustašama i smijenio je mojeg djeda i oca koji su bili na čelu sela. On je stajao i iza propucavanja crkve.« Jozo Andrić i Mijo Andrić Pavetin prisjećaju se kako su ustaše »propucali crkvene prozore i pucali u plafon«.⁵⁹ Nakon propucavanja crkve ustaše su crkvu zaključali. Pet dana nakon tog događaja (20. lipnja) starokatolički župnik Antun Cvek prešao je na rimokatoličku vjeroispovijest, ali je ostao u starokatoličkom župnom dvoru. Starokatoličko stanovništvo oštro se pobunilo protiv toga da nekadašnji župnik koristi i dalje župni dvor, ali je načelnik općine Klokočevci u dopisu kotarskoj oblasti u Našicama istaknuo kako nekadašnji starokatolički svećenik ima pravo ostati u župnom dvoru, budući da starokatolici nisu kupili zgradu, već je ona u vrijeme Kraljevine Jugoslavije bila namijenjena za novu školsku zgradu koju su oni prisvojili.⁶⁰ U srpnju i kolovozu 1941. veći broj starokatoličkih vjernika bili su zatvarani u kotarski zatvor ili podrum jedne židovske kuće u Našicama i ondje ih maltretirali lokalni ustaše.⁶¹ Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu uvelike se trudio da sve starokatolike, »te zavedene ljude«, žitelje naselja Šaptinovci, prevede na rimokatoličku vjeroispovijest.⁶² Međutim, čini se da izaslanik Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu u svojem naumu nije uspio. U Šaptinovcima je izaslanik Nadbiskupskog duhovnog stola kanonik Nikola Borić boravio između 9. i 11. kolovoza 1941, ali se »uvjerio u razgovoru s vođama tih starokatolika da je glavni uzrok njihovom opiranju podstrekavanje od strane vodstva starokatol. crkve u Zagrebu i nekolicine vikača u selu, koji sve teroriziraju«. Jedino što je Borić uspio jest da na rimokatoličku vjeroispovijest prijeđe dvadesetak ljudi. Nakon odlaska

58 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 72, 1991 – B – 1943.

59 Izjava dana autoru 26. travnja 2013. od Joze Andrića (1931), Šaptinovci, Slavka Crnčana (1932), Šaptinovci i Mije Andrića (Pavetinog) (1933), Šaptinovci u Šaptinovcima.

60 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 26, 735 – B – 1942.

61 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 72, 1991 – B – 1943 i K. Topolski, Z. Abičić, M. Abičić, *Šaptinovci i Starokatolička crkva*, Našice 2007, 46-49.

62 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 26, 626 – B – 1941.

kanonika Borića vođe starokatoličke crkve u selu navodno su počeli maltretirati stanovnike koji su prešli na rimokatoličku vjeroispovijest. Jedini način da starokatoličko stanovništvo prijeđe na rimokatoličku vjeroispovijest bio je da sam Ante Pavelić izravno zatraži od stanovnika Šaptinovaca starokatoličke vjeroispovijesti da se vrate na rimokatoličku vjeroispovijest.⁶³ Nakon prelaska župnika Cveka na rimokatoličku vjeroispovijest u Šaptinovec isprva dolazi župnik Stjepan Sekereš, a potom povremeno iz Osijeka dolazi starokatolički župnik Grgur Čengić. Sekereš je u pismu koje je vjernicima župe Svetog Vida u Šaptinovicima pisao znatno kasnije, 1. svibnja 1977. godine, opisao kakvo je stanje ondje zatekao. Dana 14. kolovoza 1941. došao je u selo i ondje odlučio na nagovor vjernika održati misu. Čim je povukao zvona, pojavili su se ustaše koji su pucali. Upali su u crkvu, uhitili nekoliko vjernika i župnika Sekereša i odveli ih u Našice. Sekereš je u zatvoru navodno počeo govoriti o ciljevima i idealima Hrvatske starokatoličke crkve, a potom su ga stražari pustili kući. Intervencijom predstavnika Kulturbunda iz Našica Sekereš je legalno otpušten iz zatvora, a nedugo zatim i njegovi vjernici.⁶⁴ Sekereš je ubrzo pobjegao u Suboticu, koja je tada bila dio Mađarske i ondje postao župnikom, a u Šaptinovec povremeno dolazi župnik Grgur Čengić. Hapšenja u kolovozu 1941. prisjeća se i Slavko Crnčan koji kazuje kako su njegova oca također tom prilikom uhapsili zajedno sa Lukom Andrićem, Ivom Kuzolićem, Matom Glasovcem, Jozom Andrićem i Matom Abičićem, ali su ih istog dana pustili kućama na reakciju nekog značajnog dužnosnika iz Zagreba. Crkva je bila zaključana do 1943. godine, a sakramenti i krštenja su obavljani tajno. Sahrane su uglavnom obavljali sami vjernici. Slavko Crnčan se prisjeća da su djevojke iz sela otvorile crkvu gurnuvši jednu djevojku na zaključana vrata te da poslije toga crkva više nije bila zaključana. Iz dopisa Nadbiskupskog duhovnog stola u Zagrebu Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja vidljivo je da Vjekoslav Pavlić, kojeg je Nadbiskupski duhovni stol poslao u Šaptinovec da vrši prelaske sa starokatoličke vjeroispovijesti na rimokatoličku vjeroispovijest nije 1942. imao većeg uspjeha upravo zbog djelovanja Grgura Čengića.⁶⁵ Prema kazivanju Slavka Crnčana tek su tri ili četiri obitelji prešle na rimokatoličku vjeroispovijest nakon što su im ustaše prepisali zemljišta. Do promjene u odnosu prema Starokatoličkoj crkvi dolazi 1943. godine. To je vidljivo najbolje na primjeru Šaptinovaca, gdje su vjernici mogli nakon 1943. godine obavljati vjerske obrede u svojoj crkvi. »Mekši« odnos prema starokatolicima vidljiv je i iz dopisa ustaškog logornika iz Našica Branka Badjuna koji u veljači 1943. godine piše kako je on »mišljenja da neka vjeruje u koga i na koji način hoće, jer je i onako samo jedan Bog, a dirati nekome u vjeru, znači dirati u osinjak. Pustimo vjeru po strani, glavno je da (stanovnici Šaptinovaca starokatoličke vjeroispovijesti, op.a.) Hrvatski osjećaju i da su lojalni državljani, kako bismo mogli u ovo ratno doba uzdržati red i mir«. ⁶⁶ On na kraju svojeg dopisa moli velikog župana Velike župe

63 HDA; MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 26, 810 – B – 1941.

64 K. Topolski, Z. Abičić, M. Abičić, *Šaptinovci i Starokatolička crkva*, Našice 2007, 47-49.

65 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 53, 9552 – B – 1942.

66 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 72, 1991 – B – 1943.

Baranja u Osijeku da se crkva otvori i da se starokatolicima u Šaptinovicima dodijeli svećenik. Iako do samog dokumenta nisam uspio doći, u popisima pristiglih dokumenata u starokatoličkom župnom uredu u Zagrebu naišao sam na spis u kojem stoji da Živko Vukšić iz Božjakovine obavještava da je u Šaptinovicima 31. svibnja 1943. održana služba Božja.⁶⁷

U obližnjim Habjanovicima, gdje je prema jednom zapisniku koji je načinjen prilikom zatvaranja starokatoličke crkve 1941. godine prije Drugog svjetskog rata bilo oko 240 pripadnika starokatoličke vjeroispovijesti, također je bilo nepovoljno stanje. Ondje su starokatolici, uplašeni događajima u Šaptinovicima, uglavnom prešli na rimokatoličku vjeroispovijest. Dana 18. studenog 1941. sastali su se pripadnici Ustaškog tabora u Habjanovicima i bivši starokatolici. Na tom je razgovoru dogovoreno da se u Habjanovicima »sa vjerom u potpunosti likvidira to jest, da se smjesta da zatvoriti starokatolička crkva pa da jednom budemo u našem mjestu jedinstveni jerbo smo došli podpuno do uvjerenja da je ista vjera starokatolička bila osnovana samo zato, da napravi razdor među Hrvatima, pa uslijed gornjeg izloženog molimo našu sadašnju vlast u koju imamo puno povjerenje da našoj želji udovolji...«⁶⁸ Predloženo je da se zgrada crkve upotrijebi »za jednu korisnu stvar«. Dana 20. studenog zatvorena je starokatolička crkva, a zatvorio ju je Vinko Pančić, vršitelj dužnosti ustaškog tabornika u Habjanovicima, o čemu je župni ured Hrvatske starokatoličke crkve u Osijeku obavijestio Stjepan Kaluđer.⁶⁹ Do toga je vremena na rimokatoličku vjeroispovijest prešlo već 180 Habjanovčana, a tek ih je 60 ostalo starokatolicima. Šaptinovčani Slavko Cvrnčan, Jozo Andrić i Mijo Andrić prisjećaju se kako su se Habjanovčani prestrašili ustaša i zato prešli natrag na rimokatoličku vjeroispovijest. Starokatolička crkva u Habjanovicima je srušena.⁷⁰

Ni u Zagrebu nije bilo mnogo bolje stanje. Ondje je 23. prosinca 1941. godine zapečaćena crkva Svetog Križa u Branimirovoj ulici. Župno vijeće Hrvatske starokatoličke župe Svetog Križa u Zagrebu podnijelo je žalbu na odluku Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja kojom je odlučeno da se crkva u Branimirovoj zapečati.⁷¹ Župno vijeće traži da se crkva otvori, a ukoliko to nije moguće, da se barem privremeno otvori da bi se mogli iznijeti predmeti koji su ostali zapečaćeni u crkvi. Pročelnik Odjela za bogoštovlje Glavaš odlučio je da se dozvoli starokatoličkim vjernicima da se iznese samo sakrament iz crkve i da se potom crkva opet zapečati.⁷² Iza zapečaćenja crkve stoji i molba gene-

67 Starokatolički župni ured Svetog Križa u Zagrebu, *Knjiga 104 – Biskupska kancelarija Hrvatske Starokatoličke crkve od 1. siječnja 1942. do 14. prosinca 1953.*

68 HDA; MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 22, 6581 – B – 1941.

69 HDA; MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 22, 6581 – B – 1941.

70 Navodno je materijal sa crkve upotrebljen za gradnju svinjca, a crkvena zvona iz Habjanovaca, koja su bila čuvana u rimokatoličkoj crkvi u Habjanovicima su prije tri godine dopremljena u Šaptinovice i postavljena u zvonik starokatoličke crkve. (Iskaz Stjepan Topolski (1951), župnik starokatoličke župe u Šaptinovicima 26. travnja 2013. autoru).

71 Odluka Ministarstva je zavedena pod brojem 75 – B – 1942, a prepiska se nalazi u MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 26, 784 – B – 1942.

72 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 26, 784 – B – 1942.

ralnog vikara Starokatoličke crkve Josipa Luketića, koji je bio Kaloderin neprijatelj⁷³ te je u pismu upućenom MUP-u NDH 10. prosinca 1941. naveo da predlaže što skorije zapečaćenje crkve Svetog Križa u Branimirovoj, jer bi Kalodera mogao preseliti sav inventar iz zgrade. U dopisu Luketić spominje i činjenicu da je crkvena zgrada obećana željezničkom ravnateljstvu koje bi vlasništvo nad zgradom trebalo preuzeti 20. prosinca 1941. Da li se to stvarno dogodilo, ne znamo, budući da to nije vidljivo iz dopisa.⁷⁴

Slična je situacija bila i sa starokatoličkom crkvom u Stenjevcu koja je zatvorena i zapečaćena u ožujku 1942. godine, budući da su se u njoj skupljali starokatolički vjernici nakon zatvaranja crkve u Branimirovoj.⁷⁵ Međutim, ovdje su stenjevečki starokatolici otpечатili crkvu i iznosili pojedine predmete iz nje.⁷⁶ O tome je Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja подробно izvijestio stenjevečki rimokatolički župnik Josip Mokrović koji je starokatolicima zamjerio pokapanje Mate Radušića iz Borčeca i održavanje službe na dan pokopa usprkos tome što je crkva bila zapečaćena.⁷⁷ Dakako, Mokrović je u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, kada su stanovnici Stenjevcu prešli na starokatoličku vjeroispovijest, u najvećem broju upravo zbog njegova odnosa prema pastvi, izgubio velik broj svojih vjernika, pa je bio ogorčen na starokatolike u svojoj župi želeći na svaki način da najveći broj njih ponovo prizna rimokatoličku vjeroispovijest. Veliki župan Velike župe Prigorje dr. Marko Lamešić predložio je nedugo nakon zatvaranja crkve u Stenjevcu da se svi predmeti koji se nalaze u crkvi podržave, da se građevina sruši, a zemljište na kojem se ona nalazila proda na javnoj dražbi te da se novcem koji je dobiven prodajom građevine sagradi škola u Stenjevcu. Veliki župan spominje i činjenicu da je najveći broj vjernika starokatoličke vjeroispovijesti već prešao na rimokatoličku, a oni koji su ostali »rasadište su potajne jugoslavenske i anglofilske promičbe«. ⁷⁸ O prelascima starokatolika na rimokatoličku vjeroispovijest govori i dopis koji je već spomenuti župnik Mokrović u veljači 1943. uputio Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja. U njemu spominje da je u Stenjevcu bilo oko 1000 starokatolika, a da ih je do veljače 1943. ostalo svega 90.⁷⁹ Da li je ta brojka točna, nije bilo moguće ustanoviti.

Što se tiče starokatoličke župe u Starim Jankovcima, moguće je ustanoviti da ondje nikada nije bila podignuta crkva. Međutim, vjernici starokatoličke vjeroispovijesti prije Drugog svjetskog rata nabavili su 61.000 komada cigle za gradnju bogomolje. Uspostavom NDH planovi za gradnju crkve su obustavljeni, a cigla je obećana za podizanje gospodarskih objekata i proširivanje župnog stana u selu Palača, kamo su se

73 Pred vlastima NDH najocrnjniji je bio Marko Kalodera. Stoga su njegovi neprijatelji, kojih je bilo više i u Starokatoličkoj i u Rimokatoličkoj crkvi, imali mogućnost lakšeg upliva kod Pavelića. Čini se da su vlasti bile i informirane od strane Rimokatoličke crkve o pojedincima u Starokatoličkoj crkvi, pa su tako neke »lakše« prihvaćali, dok su druge »teže« prihvaćali ili ih nikako nisu prihvaćali.

74 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 25, 426 – B – 1942.

75 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 27, 899 – B – 1942.

76 HDA; MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 39, 4435 – B – 1942.

77 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 36, 3579 – B – 1942.

78 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 36, 3579 – B – 1942.

79 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 67, 1029 – B – 1943.

1941. nakon proglašenja NDH, na imanja solunskih dobrovoljaca naselili Hrvati iz Dalmacije i Hrvatskog zagorja. Uz ciglu, crkvi u Palači obećani su i predmeti koji su bili nabavljeni za starokatoličku župu u Starim Jankovcima, među ostalim pozlaćeni kaleži, pozlaćeni sakrament, plaštevi, ministrantska odijela, zastave, posuda za svetu vodu i dva zvona. Iz dokumenta koji je u siječnju 1944. poslao Biskupski ordinarijat u Đakovu Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja vidljivo je da se odustalo od prijevoza cigle od Starih Jankovaca preko Laslova do Palače, već je predloženo da se cigla proda općini Stari Jankovci, a novac dobiven od prodaje da se iskoristi za kupnju cigle u obližnjoj ciglani u Laslovu i isplatu težaka i stručnih radnika.⁸⁰

U vezi s ograničavanjem djelovanja Hrvatske starokatoličke crkve u NDH očigledno je da njezini vjernici nisu bili dovoljno upoznati ni sa stavovima, ni s akcijama državnih vlasti. Tako se tajnik starokatoličkog crkvenog vijeća u selu Imbriovec pokraj Koprivnice žali na činjenicu da se starokatoličku djecu šalje na rimokatolički vjeronauk budući da je »naša Crkva priznata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj«. ⁸¹ Očito je da tajnik starokatoličkog crkvenog vijeća iz Imbriovca nema pojma što se događa s njegovom Crkvom. Da čak ni neka osnovna pitanja djelatnosti Starokatoličke crkve u NDH nisu bila riješena ni zakonski, pa ni nekim načelnim službenim odlukama, vidljivo je također iz dopisa koje Gradsko poglavarstvo u Zagrebu šalje Ministarstvu pravosuđa i bogoštovlja. U jednom dopisu doslovno piše kako Gradsko poglavarstvo ne zna, »što starokatolička crkva danas može i smije obavljati«. Iz dopisa je vidljivo da župa Svetog Križa u Zagrebu djeluje i u 1942. godini. U maticama je ubilježeno da je do kraja kolovoza 1942. godine u starokatoličkoj crkvi kršteno 25 djece, da je vjenčano 30 parova, da je bilo 17 smrtnih slučajeva te da je obavljeno 29 vjerskih prijelaza, dok je u matice Diaspore upisano troje rođene djece, šest parova koji su vjenčani, sedam prijelaza i dva smrtna slučaja. ⁸² Štoviše, krajem 1942. župa Svetog Križa u Zagrebu zahtijeva da se osigura jedna soba u kojoj bi za »Hrvatsku starokatoličku školsku djecu i mladež bilo vršeno nedjeljno bogoslužje Svete Mise«. ⁸³ Ministarstvo je odbilo ovu molbu starokatolika. O neurednosti državnih službi NDH govori i činjenica da su i nakon 27. listopada 1941, odnosno nakon zabrane vođenja matičnih knjiga starokatoličkim župnim uredima, starokatolički župni uredi vodili i dalje matične knjige svojih vjernika. O tome govori i slučaj iz Donjih Dubrava u tuzlanskom kraju, starokatoličke župe u Bosni i Hercegovini. Ondje je lokalni rimokatolički župnik iz sela Morančani prijavio starokatoličkog župnika Tomislava Barbarića da i dalje vodi starokatoličke matične knjige i da pojedincima izdaje dokumente. Barbarić je kažnjen s 1000 kuna globe od strane kotarske oblasti u Tuzli. ⁸⁴

Čini se da se nakon 1943. odnos vlasti prema Starokatoličkoj crkvi ponešto popravio. Već navedeni slučaj iz Šapinovaca govori o tome, a o tome svjedoče i drugi slučajevi.

80 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 93, 697 – B – 1944.

81 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 23, 7066 – B – 1941.

82 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 55, 10488 – B – 1942.

83 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 57, 10972 – B – 1942.

84 HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 61, 12387 – B – 1942.

Grgur Čengić, starokatolički župnik u Osijeku, mli 29. prosinca 1943. starokatolički župni ured u Zagrebu da smije držati službu u Osijeku i spominje obnovu službe u Brodu na Savi.⁸⁵ Dana 14. travnja 1944. obnovljena je služba u Dubravama kod Tuzle, kako izvještava Grgur Škarica.⁸⁶ Čini se da su vlasti NDH imale važnijeg posla od sukoba sa Starokatoličkom crkvom. Partizanske jedinice, koje su zauzimale sve veće dijelove teritorija, uzrokovale su potpuni kaos u pojedinim dijelovima zemlje, pa je problem sa starokatolicima, koji je 1941. i 1942. bio interesantan, gotovo u potpunosti zaboravljen u tri posljednje godine rata. Ipak, činjenica je da su osim crkve u Habjanovcima, za vrijeme Drugog svjetskog rata srušene i starokatoličke crkve u Maradiku u Srijemu, na Krapnju i u Turanovcu pokraj Virovitice.⁸⁷ U logoru Jasenovac stradali su starokatolički svećenici Davorin Ivanović,⁸⁸ Josip Ivelić,⁸⁹ Ivan Cigula⁹⁰ i biskup Ante Donković,⁹¹ dok je u Lepoglavi likvidiran Luka Malinarić. Iz Jasenovca je živ izišao samo Vilko Ježić.⁹² Za biskupa Antu Donkovića postoje podaci da je potpomagao NOB šaljući partizanima sanitetski materijal preko Nikole Filipovića.⁹³

Moguće je zaključiti da je odnos prema Hrvatskoj starokatoličkoj crkvi u vrijeme NDH bio neprijateljski. To neprijateljstvo je osobito bilo izraženo u prve dvije godine kada su zatvarane crkve i progonjeni vjernici, što je bilo posebno često u manjim sredinama. Usprkos poboljšanju odnosa državnih vlasti prema Starokatoličkoj crkvi u posljednje tri godine rata, vidljivo je da su upravo u to vrijeme zatvoreni i poubijani u logoru Jasenovac starokatolički svećenici. Ipak, razlog njihova zatvaranja u logoru Jasenovac sigurno nije bio samo zbog činjenice da su bili starokatolički svećenici, već i zbog činjenice da su na neki način surađivali s narodnooslobodilačkim pokretom. Broj onih koji su prelazili na starokatoličku vjeroispovijest tijekom rata se konstantno smanjivao, a povećavao se broj onih koji su sa starokatoličke vjeroispovijesti prelazili na rimokatoličku vjeroispovijest smatrajući da će se na taj način uspjeti zaštititi od

85 Starokatolički župni ured Svetog Križa u Zagrebu, Knjiga 104 – Biskupska kancelarija Hrvatske Starokatoličke crkve od 1. siječnja 1942. do 14. prosinca 1953, 414/43.

86 Starokatolički župni ured Svetog Križa u Zagrebu, Knjiga 104 – Biskupska kancelarija Hrvatske Starokatoličke crkve od 1. siječnja 1942. do 14. prosinca 1953, 32/44.

87 www.hrvatska-starokatolicka-crkva.com

88 Davorin Ivanović, rođen 1890. godine u Bjelovaru, ubijen je 1945. u logoru Jasenovac od ustaša. (www.jusp-jasenovac.hr). Ivanović je bio župnik u Andrijaševcima pokraj Vinkovaca.

89 Josip Ivelić, rođen 1894. u Prijedoru, ubili ga ustaše 1943. u logoru Jasenovac. (www.jusp-jasenovac.hr). Ivelić je bio župnik u Banja Luci i Ljubiji – Šurkovcu.

90 Ivan Cigula, rođen 1911. u Svetom Križu Začretje, ubili ga ustaše 1945. u logoru Jasenovac. (www.jusp-jasenovac.hr). Ivan Cigula je bio župnik u Osijeku.

91 Ante Donković rođen je 1884. u Novoj Kapeli i ubili ga ustaše 1945. godine u logoru Jasenovac. (www.jusp-jasenovac.hr). Donković je bio biskup Hrvatske starokatoličke crkve koja je ostala u Utrechtskoj uniji.

92 www.hrvatska-starokatolicka-crkva.com

93 D. Peterlin, Nikola Filipović u: *Hrvatska revija*, sv. 1 (2009), 15-23. Za ostale svećenike koji su živote izgubili u Jasenovcu nisam našao razlog uhićenja i sprovođenja u logor, ali je vrlo vjerojatno da su ti svećenici također, poput Donkovića, na neki način surađivali s partizanima jer za zatvaranje u Jasenovac nije bilo dovoljno biti starokatolički župnik.

ustaških progona. Velik broj prelaznika na starokatoličku vjeroispovijest zabilježen je tek u 1941. godini, kada su pravoslavci i židovi masovno prelazili na starokatolicizam ne znajući za odnos ustaša prema ovoj vjeroispovijesti. Stoga nije neobično da su prelaznici koji su 1941. prešli na starokatoličku vjeroispovijest tijekom rata prelazili na rimokatoličku vjeroispovijest. Vjernici starokatoličke vjeroispovijesti bili su posebno napadani od strane Rimokatoličke crkve što je vidljivo u brojnim dopisima koje su službenici Rimokatoličke crkve pisali vlastima NDH. Zbog nepovoljnog odnosa vlasti NDH prema starokatoličkim vjernicima, što je dobro vidljivo u govoru koji je dr. Mirko Puk izrekao u Hrvatskom državnom saboru u veljači 1942. jedan dio vjernika, koji su prije rata prešli na starokatoličku vjeroispovijest prešao je ponovo na rimokatoličku vjeroispovijest. Jedino je najveći broj vjernika mjesta Šaptinovci ostao u starokatoličkoj vjeri te su je zadržali sve do današnjih dana. Nakon Drugog svjetskog rata najveći broj nekadašnjih vjernika Starokatoličke crkve u Republici Hrvatskoj prešao je na rimokatoličku vjeroispovijest te je na taj način Starokatolička crkva svedena na tri župe (Zagreb, Stenjevec i Šaptinovci).

SUMMARY

The Old Catholic Church in the Independence State of Croatia (NDH)

The author provides information on the activities of the Old Catholic Church in the Independence State of Croatia (Nezavisna Država Hrvatska, NDH). The introductory part brings general information about the Old Catholic Church, and then, based on the press from the interwar period engaged in the conflict of the Roman Catholic and the Old Catholic Church in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and the Kingdom of Yugoslavia. The main part of the article deals with the relationship of the government in the Independence State of Croatia toward the Old Catholic Church. The author analyzes the relationship on the basis of the press, documents from the Croatian State Archives and the Old Catholic parish office in Zagreb, testimonial evidence and literature. In particular, brings informations of the relationships in some villages which had been exacerbated because of the conflict between Roman Catholics and Old Catholics in the period before WWII.

Keywords: Old Catholic Church, Šaptinovci, The Second World War, Independent State of Croatia